

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

POZVÁNKA

Valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi se koná v sobotu 22. dubna 2006 od 10.00 hodin v kulturním sále Hlavního nádraží v Praze

Program:

10.00 – 10.10: zahájení
10.10 – 10.30: vystoupení souboru Skejušan
10.35 – 12.15: volba volební a návrhové komise, zpráva předsedy o činnosti v uplynulém období, zpráva revizní komise o stanovách
12.15 – 12.50: přestávka na občerstvení
12.50 – 15.00: pokračování diskuse, schválení stanov, volba nového výboru, usnesení, závěr jednání, volná beseda

Srdečně zveme všechny členy!

Výkonný výbor SPPR

(Jak se dostat na místo jednání – viz str. 2)

ZVEME VÁS

na besedy pořádané naší Společností:

* Setkání k životnímu jubileu našeho váženého člena, slavného fotbalisty Alexy Bokšaye se koná v úterý 23. května v 15.30 v kinosále MAT za účasti oslavence

* Beseda s historikem PhDr. Karlem Richterem o knize pamětí Michala Kričfalušiho a Karla Richtera Účtování s časem se koná ve čtvrtek 15. června v 15.30 v kinosále MAT (knihy si zde bude možno také zakoupit a podepsat od spoluautora)

Po obou besedách zveme na malé občerstvení. Přiveďte své blízké a přátele!

Kinosál MAT: Praha 2, Karlovo nám. 19 – suterén (světlá kachličková budova naproti soudu), metro B, stanice Karlovo náměstí, tramvaje č. 3, 6, 9, 14, 18, 22, 23, 24 stanice Karlovo nám., u linek č. 3, 9, 14 a 24 stanice Lazarská.

Bohuslav HYNEK:

Naše naděje pro budoucnost

Když jsme se loni v prosinci po setkání k 15. výročí Společnosti přátel Podkarpatské Rusi rozcházeli domů, přistoupili ke mně dva z našich nových členů, sedmdesátiletí Jiří Gabriel a Josef Fukan, aby se mi svěřili se svými dojmy. Zjistili, že patří na shromáždění k z nejmladším a z toho si vytvořili úsudek, že „až tihle, co tu byli, odejdou, Společnost přestane existovat“.

Přiznám se, že ze slov těch mužů, kteří jsou profesně moudří, světzalní a mají k Podkarpatské Rusi upřímný vztah, padl na mne na chvíli smutek. Mají nebo nemají pravdu?

Došel jsem k přesvědčení, že *co má hodnotu se neztrácí*. Přetváří se, to ano, ale neodchází.

Svého času jsme v Československém ústavu zahraničním soudili podobně jako nyní moji dva přátelé, že po spolupráci se zahraničními občanskými příznivci naší republiky bude veta, až ti, co odešli do ciziny za chlebem, bojovat proti Hitlerovi atd. odejdou na věčnost. A pak přišla, bohužel, posrpnová (1968) emigrační vlna, a za dvacet let po ní objímání s tou čerstvou zahraniční

větví, jež mezitím na sebe nabalila příbuzné, přátele, kulturní pracovníky, podnikatele nepředstavitelného počtu národností, kteří dohromady šíří dobré jméno Česka v zahraničí a vyvolávají u nás aktivitu občanských sdružení orientujících se na komunikaci s nimi.

Také v naší Společnosti je živo. Na poslední výborové schůzi přebírala pokladní librový šek, kterým platí letošní členský příspěvek hrdina od Dunkerque žijící v Anglii, Vojta Levin. Ten patří k odcházející generaci sympatizantů kdysi československé Podkarpatské Rusi; své členství opírá o úctu k chrabрым spolubojovníkům z Podkarpatska, která se vine jeho životopisem. To je jedna z hodnot, která nemůže jen tak umřít, kolem níž by se i nadále neshlukovali lidé jako kolem vzácného obrazu. Další příklad. Členové brněnské odbočky Společnosti až do Juščenkových dob dopravovali hmotnou pomoc potřebným v Podkarpatsku. Cožpak takové zástavy se odhazují, cožpak se k nim v budoucnu nebude nikdo hlásit?

(Pokračování na straně 4)

Křtiny v Lopuchovu

Foto Dana Kyndrová

1

2006

Alexa Bokšay slaví jubileum * Jak prožila Vánoce pod Karpaty fotografka Dana Kyndrová * Podkarpatsko jako v pohádce * Z historie: Cikánská škola v Užhorodu * Vzpomínky JUDr. A. J. Pražáka

Připili jsme si na patnáctiny

Organizační poznámky k valné hromadě

Foto Jiří Havel

Sešli jsme se k zamyšlení nad 15. výročí Společnosti

V závěru loňského roku jsme se setkali u příležitosti 15. výročí založení Společnosti přátel Podkarpatské Rusi v klubu MAT v Praze na Karlově náměstí. Přátelská, neformálně bezprostřední schůzka se uskutečnila 12. prosince 2005; příjemné prostředí kinosálu i přilehlé kavárny zaplnili „služebně starší“ členové naší organizace – pamětníci, i ti, kteří do ní vstoupili teprve nedávno. Přišel např. čestný předseda Společnosti docent dr. Jaromír Hořec, který dlouhá léta Společnost řídil, byl tu slavný fotbalista Alexa Bokšay. Přítomné uvítal předseda dr. Miloslav Kopecký, dr. Hořec vzpomínal na první léta činnosti, Alexa Bokšay na své sportovní úspěchy. Velice podnětná byla vystoupení těch našich členů, jejichž příspěvky směřovaly k řešení problémů, které organi-

zace má, a k jejím perspektivám v budoucnu. Několik účastníků se zamýšlelo nad tím, v čem by Společnost mohla a měla podpořit Rusíny dlouhodobě žijící a pracující v Česku. Tito naši noví spoluobčané mnohdy hledají komunitu, která by jim pomohla v integraci, v případě potřeby přispěla radou, kam se obrátit s otázkami každodenního života a existence. Měli bychom umět nabídnout jim základnu, v níž by cítili lidskou i národnostní sounáležitost. Na setkání se hovořilo také o tom, kterým tématům by měla Společnost věnovat pozornost, jak získat víc mladých lidí, o čem psát v časopise a co vydávat.

Setkání uzavřela sklenka vína – připili jsme si k výročí i za ty, kteří tentokrát nemohli být u toho. (ap)

* Jak se dostanete k místu konání? Na Hlavní nádraží metrem C - stanice Hlavní nádraží, nebo tramvajovými linkami č. 5, 9, 26 a pěšky přes parčík. Vstup do kulturního sálu Hlavního nádraží je přes Fantovu kavárnu v 1. patře, do níž se vchází z odbavovací haly po označeném schodišti, případně také přímo z 1. nástupiště. Z Fantovy kavárny je třeba jít směrem k modrému nápisu „Kulturní sál“ a odtud po schodišti do 2. patra. Kdo chce použít výtah, musí z Fantovy kavárny vyjít na chodník, po něm vlevo až na konec staré budovy nádraží, kde je třeba odbočit doleva a znovu vejít do budovy (tento vchod je označen též jako „Hotel Vesta“). Hned za dveřmi je výtah. Přímo k tomuto vchodu je rovněž možno dojet a zaparkovat zde. Lze k němu též projít přímo od vlaku z 1. nástupiště.

* Do tohoto čísla časopisu je vložen text návrhu stanov Společnosti; dostáváte jej s předstihem (jak požadovali účastníci loňské valné hromady), prosíme, pročtete je, aby jednání mohlo být stručné.

* Do čísla je také vložena složenko k zaplacení členských příspěvků na rok 2006; pokud jste již platili nebo hodláte zaplatit na valné hromadě, považujte ji za bezpředmětnou. Budete-li chtít uhradit příspěvky osobně, prosíme, připravte si přesnou částku (minimální výše členského příspěvku: pracující - 180 Kč, důchodci a studenti - 100 Kč ročně). (red)

Z výstavy kreseb rusínských dětí, kterou jsem uspořádali v loňském roce: Jakub Vico (10 let), Cyklisté

Z BRNĚNSKÉ ODBOČKY

* Jarní členská beseda

se uskuteční v sobotu 13. května 2006 – 14 hod. ve společenském středisku Úřadu městské části Brno-střed, Dominikánská ul. 2.

Účast přislíbil pan doc. Borák, pracovník Slezského zemského muzea v Opavě; obsah besedy bude zaměřen na historii bojových akcí na Podkarpatské Rusi v průběhu obou světových válek. Předpokládáme, že mezi námi uvítáme od 12 hod. rovněž zástupce výkonného výboru Společnosti.

Na hojnou účast se těší výbor odbočky.

* Turistické a poznávací zájezdy

Trvá nabídka zájezdů uveřejněná v č. 4/2005 časopisu Společnosti. Byla dále rozšířena o nový zájezd: v termínu 19. 8. – 27. 8. 2006 – do východní oblasti Podkarpatské Rusi.

Cena zájezdů do střední a východní oblasti 6000 Kč, poznávací zájezd – celá Podkarpatská Rus (květen) – 3900 Kč.

Přihlášky: CK Subcarpatia – Brno, Ing. Libor Chytilík – 615 00 Brno15, Škrochova 35, tel.: 604 691 299.

Informace na internetové adrese:

<http://subcarpatia.unas.cz>

* Výbor brněnské odbočky Společnosti pracuje v současné době v tomto složení:

Ing. Libor Chytilík - 615 00 Brno 15, Škrochova 35, tel.: 604 691 299
Rudolf Štursa – 602 00 Brno 2, Leitnerova 10, tel.: 543 213 431
Ivana Kladenská – 624 00 Brno 24, Vavřínecká 3, tel.: 541 222 482
Helena Trnková – 612 00 Brno 12, Palackého 168, tel.: 728 952 717

* Památník T. G. Masaryka v Užhorodě

Finanční sbírka na údržbu a zvelebení památníku pokračuje. Přesný stav finanční částky a její předané části Klubu TGM v Užhorodě přinese 2. číslo časopisu, rovněž tak i závěry z jednání, která budou směřovat ke zlepšení a zvýraznění prostoru památníku – budoucího trvalého připomenutí existence býv. Podkarpatské Rusi v rámci Československé republiky v meziválečném období.

O placení členských příspěvků

Většina členů platí členské příspěvky poštovním poukázkou. Zapomínají však napsat na složenko své variabilní číslo. Tím dochází k tomu, že na soupisech plateb, které dostáváme za závodu VAKUS České pošty, je téměř třetina plateb neshodně neidentifikovatelná a musíme se tudíž znovu obracet s prosbou na uvedený závod se sídlem ve Vítkově (PSC 749 20), aby nám pomohli zjistit, kdo je plátcem příspěvku. Je jistě zbytečné uvádět, že tento nedostatek ztěžuje práci nejen nám, ale i České poště.

Abychom se vyvarovali zmíněných nedostatků, zasíláme našim členům s prvním číslem časopisu Podkarpatská Rus složenko. Prosíme o vypsání osmimístného variabilního symbolu. **Tento symbol je uveden na tzv. štítku na průhledném obalu vpravo nahoře s označením „variabilní symbol“.**

Věříme, že se nám tímto opatřením podaří zlepšit korespondenční styk s našimi členy. Děkujeme všem za pochopení. (red)

Alexa Bokšay pětadevadesátiletý!

Alexa Bokšay oslavil 27. března 95. narozeniny. Ve svém věku čimorodý pán, Rusín a podkarpatský rodák, který svůj profesní život rozdělil mezi fotbal a učitelství, má co vyprávět. Má obdivuhodnou paměť a stále smysl pro humor. Jeho povídání se poslouchá bez dechu a s úctou. Fotbalovou kariéru začal Alexa Bokšay jako šestnáctiletý v Užhorodě, ve slavném SK Rus.

Byl v Užhorodě čilý fotbalový ruch?

V Užhorodě působilo pět fotbalových klubů: židovský, maďarský, český, dělnický a rusínský, to byl právě SK Rus. Ti chlapi, co přišli do SK Rus, hráli předtím za jiné užhorodské kluby, ale jako Rusíni cítili nacionální povinnost hrát za Rus, nechali tedy své kluby svým osudům a přišli k nám, do Rusi. Já jsem přišel do Rusi Užhorod na podzim roku 1926. Rus měla kabínu na hřišti ČSK (to byl klub obdobný Dukle) a když jsem do té kabiny poprvé přišel, zjistil jsem, že nejmladšímu hráči je o deset let víc než mně! Mně bylo šestnáct.

Jaké byly vztahy mezi užhorodskými fotbalovými kluby – existovala mezi nimi taková rivalita jako například mezi Slávií a Spartou?

To bylo úplně jiné. Jak hráči, tak jejich příznivci – to byly vlastně kasty: Maďaři, dělníci – komunisté, Rusíni, Češi, Židé. Na fotbal chodili lidé a měli nás rádi – a my jsme zase měli rádi je. Fotbalová mužstva byla tehdy ještě v Mukačevě. Chustu, Berehovu, Sevljuši a další v menších městech. SK Rus byla ale nejlepší a ostatní kluby si nás vážily. Když jsme hráli, nebyla otázka, jestli vyhrajeme, ale o kolik gólů. Taková ta rivalita jako mezi Slávií a Spartou tedy nebyla; to spíš nacionální, hlavně mezi námi a UAC – tedy Maďary. ČSK (tedy Čechy) jsme tolerovali, vždyť jsme měli společnou republiku. Maďaři ale neměli Čechy rádi, a nás taky ne. A Židé (ten klub se jmenoval UTK) – to byla kasta sama pro sebe.

Jak jste se do SK Rus Užhorod dostal?

SK Rus neměl záky, neměl dorost. My jako kluci jsme v té době kopali do hadráku a okopávali jsme si palce. Jak jsem se dostal do branky, nevím, ale už tehdy jsem chytal. Hráli jsme meziulicní turnaje; každá ulice měla jedenáctku. Balóny jsme měli díky dětem z bohatších rodin. Jednou, bylo to v neděli – zrovna jsem měl narozeniny – mě na korze v Užhorodě chytli funkcionáři SK Rus Užhorod, zavedli mě k fotografovi, zaregistrovali – a příští neděli jsem hrál za áčko divizní zápas! Hráli jsme proti ČSK a vyhráli 2:0.

SK Rus byl ve fotbalovém světě – i za hranicemi Podkarpatské Rusi – pojem!

Nechci se chlubit, ale od té doby jsme vyhráli každé mistrovství. Nejdřív divizi Podkarpatské Rusi, pak divizi východního Slovenska, slovenské mistrovství – to jsme porazili Žilinu, na ten zápas si živě vzpomínám. Hráli jsme sto čtyřicet minut, protože se prodlužovalo. Příští rok jsme porazili Slovan a v roce 1936 jsme se dostali do celostátní 1. ligy. V kvalifikaci hráli mistři Slovenska, Podkarpatské Rusi, Šumperk, Hradec Králové, Viktoria Žižkov a ještě jeden klub. Do ligy jsme se dostali, ale byli jsme v ní jenom rok. Neměli jsme na to.

Foto Vlastimil Svoboda

Československo bylo tehdy protáhlé, vzdálenosti velké; jak jste cestovali na zápasy do Čech a na Moravu?

Byli jsme možná první klub v Evropě, v Československu určitě, který na ligové a jiné zápasy létal! Už v roce 1934 jsme letěli do Prahy, hráli jsme přátelské zápasy se Slávií a s DFC (v Praze asi chtěli vidět, co se hraje na Podkarpatské Rusi). DFC měl hřiště na Letné hned vedle Slávie, tam, co je dnes Národní technické muzeum. Já jsem ovšem tenkrát nehrál, protože jsem měl pochroumanou ruku. Když jsme tehdy letěli do Prahy, v Olomouci se stihla bouřka. Přšelo nám do letadla! Museli jsme přistát, nic se nedalo dělat. Když jsme pak hráli ligu, do Prahy jsme létali letadlem a pak jsme jezdili autobusem na zápasy do Plzně, do Náchoda, do Židenic, do Prostějova. A na Podkarpatské Rusi si nás vážili – byli jsme slavní, vždyť jsme to dotáhli až do 1. ligy!

Většina fotbalistů z SK Rus byli učitelé...

Ano, a já se stal učitelem taky. V Užhorodě byly Obchodní akademie, gymnázium a učitelství ústav. Já jsem původně chtěl být lesníkem. Když jsem končil na gymnáziu kvartu, rozhodoval jsem se, co dál. Táta neměl na to, aby mě poslal do Bánské Bystrice (nebo Štiavnice?), kde byla lesnická škola. Tak jsem šel na učitelství ústav a právě v tomhle období mě přitáhli do fotbalového klubu SK Rus. V SK Rus Užhorod jsem strávil deset let. A za těch deset let jsem za fotbal nedostal ani korunu!

V roce 1937 jste přišel do Prahy a do Slávie.

Byl jsem brankářem vedle Františka Pláničky, ale měl jsem úplně jiný brankářský styl než on. Největším mezinárodním úspěchem, který jsem ve Slávii zažil, bylo vítězství ve Středoevropském poháru. Přšli jsme přes několik slavných klubů a ve finále jsme se sešli s Ferencvárosem Budapešť. V Praze jsme hráli 2:2, v Budapešti jsme vyhráli 2:0! To finále jsem chytal. Maďarské noviny pak psaly: Užhorodský maďarský klub porazil Ferencváros!

Pak už ale nastaly události méně radostné ...

To byl rok 1938, přišla válka. V září osmatřicáté-

ho jsem narukoval a musel jsem do Užhorodu na cvičení jako poručík v záloze. Jednoho dne jsem měl kasární dozorní službu a najednou telefon: Okamžitě nechte vyhlásit mobilizační poplach! Domů jsem se dostal až v prosinci.

Dobu po mobilizaci jste strávil v Užhorodě?

V Užhorodě jsem byl krátce, pak mě převeleli na maďarskou hranici a potom jsem byl dva měsíce nad Mukačevem. Vinice, vinný domek, dole sklep, nahoře hromada jonatánek. Asi sto metrů od nás byl potůček a za ním už Maďaři. Čekalo se, že Maďaři zaútočí, k něčemu škaredému se chystali i Poláci. Já jsem velel kulometné četě. Kluci byli ve vinici, každé družstvo v zvlášť.

Pak Podkarpatskou Rus anektovali Maďaři.

Co jste v té době dělal vy?

Po Mnichovu přišla Vídeňská arbitráž a ta přičkla některá území Československa Maďarsku. Od plukovníka Kolaříka (možná se jmenoval trochu jinak) jsem dostal rozkaz, abych dělal styčného důstojníka a tlumočníka při předávání Užhorodu Maďarům. Omluvil jsem se, šlo mi to proti mysli, nemohl jsem. Právě proto mě poslali do Mukačeva.

Na té maďarské hranici jste údajně nechal lít do kulometných chladičů víno!

Hranice byla u silnice, poblíž hřbitov a baráček, kde jsme byli ubytováni, tedy dva aspiranti a já. Najednou se ozvala střelba z automatů, to jsme přežili, Maďaři našťastí nestříleli přesně. My jsme měli kulomety „schwarzlosky“, to byla roupa a dlouhý chladič. Místo vody jsme do chladiče lili víno, protože jít pro vodu by bylo nebezpečné. A vína tam bylo tolik, že by se v něm mohl člověk koupat. Pak jsme ustupovali přes Mukačevo, naše kulometná četa jako poslední a do prosince jsme byli nad Mukačevem.

Jak jste se stal důstojníkem?

Když jsem narukoval, to bylo v roce 1936, sloužil jsem šest měsíců v Mukačevě v důstojnické škole. Odtud jsem byl poslán k 36. pluku do Užhorodu. Velitelem roty, do které jsem byl zařazen, byl Ludvík Svoboda. Tehdy byl nadporučíkem, já poručíkem. On byl velitelem roty, já velitelem čety. Se Svobodou jsem se pak sešel zase po letech, a opět v neradostné době.

Kdy to bylo?

V roce 1968, těsně před okupací Československa Rusy. Byl jsem tehdy v Užhorodě za sestrou, která ještě žila a vracel jsem se do Prahy. Můj bratr bydlel v Čopu a jeho syn tam dělal šoféra – pohotovost na nádraží. Byl jsem u něj a – poplach. Kasárna byla na nohou. Na Latorici byly tanky namířené na Čierné nad Tisou. Československo na dostřel. Ludvík Svoboda jel tenkrát do Čierné na jednání s Brežněvem. Zajímavé bylo, že Brežněv nepřistál na letišti v Užhorodě, který byl asi kilometr od „bojové“ hranice, ale asi čtyřicet kilometrů od Užhorodu na cvičišti. Zřejmě se bál. Viděl jsem ho, jak s naraženým kloboukem jel na Mukačevo a pak zpátky. A v Čierné nad Tisou jsem potkal Svobodu. Seděl jsem v kupé a najednou vidím – na peróně prezident Svoboda! Uviděl mě a řekl: Nejste vy Bokšay? Jsem, pane prezidente, já na to. Podali jsem si ruce. Ale sovětskou invazi Svoboda neodvrátil.

TOMÁŠ PILÁT

(Dokončení v příštím čísle.)

Naše naděje pro budoucnost

Bude. Dneska je v Česku několik tisíc nově příchozích z Podkarpatska. Mnozí mají těžkosti se zaměstnáním a s opatřením střechy nad hlavou. Zatím jim není „do tance“ - tj. do společenských aktivit. Postupně však přichází čas, kdy přinesou svůj vklad do Společnosti, ožíví ji duchem mládeže. A s nimi se zapojí i filantropové, jako např. pan Horský v Praze, kteří z čistého srdce usnadňují přistěhovalcům adaptaci v novém prostředí.

Vsadím se, že mezi rusínskou mládeží žijící u nás se brzy najde hudební nebo recitační skupinka či aspoň pár účinkujících, kterou brzy uvidíme a uslyšíme na našich dalších valných hromadách. Ostatně - zpěváci a hudebníci, můžete se nám hlásit už teď!

Pěstování specifické kultury podkarpatského národa je dalším důvodem, proč Společnost nezahyne. Dovolím si ještě jednu analogii. Pocházím z Chodska. V příručce pro školy z roku 1913 jsem si při studiu k jednomu článku přečetl, že projevy lidové kultury v Čechách odcházejí do minulosti, s výjimkou nošení domažlického kroje a jakžtakž udržování tradičních zvyků. Letos v únoru jsem byl v mrákovském kostele a na chodském bále ve Starém Klíčově. Chodské kolečko vytáčely všechny tři generace, i nás pár neokrojovaných. Chodové do multikulturního prostředí česko-německého pohraničí vnášejí svůj vklad dnes jako dříve. Pokud jde o Podkarpatsko, to je přímo pokladnicí forem mnohonárodnostní kultury, z níž bude nadále čerpat kde kdo ve světě, v moderním světě, jenž je stále více propletenecm nejrůznějších způsobů života. Propletenecm, který mnohdy neví, jak fungovat bez úrazu. Rusínsko je zároveň genovou bankou byzantského slovanství. Všimněme si, že všude, kde multikulturalismus funguje, například v Kanadě, USA nebo Argentině, funguje při posilování vědomí každé z etnicit, odkud je, odkud pochází, jaké jsou její civilizační kořeny. Genealogické společnosti a archívy jsou zahrnovány žádostmi o pomoc při vyhledávání *stromu života* jednotlivých rodů. Obrazně řečeno, už není zapotřebí měnit si své podkarpatské jméno na *Robert Maxwell*, aby byl člověk vážen na jiné zeměpisné šířce. Naopak je zájem o vklad každého do celosvětové kultury. Naše Společnost existuje i k naplnění takového zájmu, vesměs moderního až módního.

Na posvícení u Břevnovského kláštera jsem se před časem zúčastnil vystoupení chlapců a děvčát z rumunského Gerniku, které tamější děkan Mašek naučil bohobojné pokoře k odkazu slovanských předků a nacvičil s nimi pásmo písní, jež se do zavedení televize a hracích automatů zpívaly v každé české hospodě. Slzy mi vhrkly do očí, když se do decentní akustiky představení zařaly vyvolávací tlampače s pódiem souseďské střelnice, protože ta přece musí vydělávat... Chci říct, že i odpor ke vkusu pokazenému idolem *trhni co můžeš - máme tržní společnost*, bude stále více kulturní lidi přivádět do společností jako je to naše.

BOHUSLAV HYNEK

Zemřel Antonín Moskalyk, rodák z Chustu

V lednu zemřel jeden z nejvýznamnějších českých filmových režisérů Antonín Moskalyk; ve věku 75 let prohrál boj s těžkou nemocí. Ještě těsně před smrtí pracoval na třetí řadě úspěšného televizního seriálu *Četnické humoresky*.

Narodil se v Chustu na Podkarpatské Rusi, byl ruského původu. Začínal jako herec, později vystudoval režii na Divadelní fakultě akademie múzických umění. Natočil významné české filmy, jeho profesní dráha je však spjatá především s televizí. Do Československé televize nastoupil v 60. letech a tomuto médiu zůstal věrný do konce života. „Byl jedním z posledních, kteří dokonale zvládali svoje řemeslo. Spolupráce s ním byla příjemná,“ svěřil se herec Tomáš Töpfer, který

mimo jiné ztvárnil hlavní roli v *Četnických humoreskách*. Rád vzpomíná i na chvíle mezi natáčením. „Povídali jsme si o divadle a také o jídle. Moskalyk byl gurmánem a vynikajícím kuchařem,“ vzpomíná Töpfer.

Antonín Moskalyk vytvořil - ať už pro kina či pro televizi - několik zásadních děl české kinematografie. Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou, Babička, Panoptikum města pražského, Dobrodružství kriminalistiky, *Četnické humoresky* - to jsou jenom některá z nich.

V *Četnických humoreskách* se režisér vrátil i do svého rodiště - některé epizody cyklu se odehrávají na Podkarpatské Rusi.

TOMÁŠ PILÁT

Paní profesorka Mathauserová

Nevynechala snad žádnou z našich valných hromad, chodívala na ně se sestrou Ludmilou, a když vystoupila, její slovo bylo moudré a konstruktivní. Jezdívala na Podkarpatskou Rus a s láskou vzpomínala na zemi, kde se narodila a prožila kus života. Zнала spoustu rusínských lidových písní. Především však byla váženou vysokoškolskou učitelkou, vychovala řadu skvělých rusistů a zanechala vědecké dílo vysoké kvality. Věnovala se i překladům.

Prof. PhDr. Světlá Mathauserová, DrSc, se narodila 7. března 1924 v Antalovcích - obci nedaleko Užhorodu, v rodině státního lesního dozorce. Navštěvovala užhorodské gymnázium; když její česká rodina musela po rozpadu první republiky z Podkarpatské Rusi odejít, dokončila středoškolské vzdělání v Prostějově. Po válce vystudovala na filosofické fakultě češtinu a ruštinu, vdala se za dr. Zdeňku Mathausera a odešla učit do Českých Budějovic. Působila na tamní pedagogické fakultě a posléze přesídlila na svou „mateřskou“ filosofickou fakultu do Prahy. Ve vědecké činnosti se věnovala zejména starší ruské literatuře, ruské lidové slovesnosti, ale také např. srovnávacím literárním studiím, románu, ruským futuristům či teorii verše. Jejich prací si vážili rusisté doma i v zahraničí. Zvali ji na odborná sympozia, kde patřily její příspěvky k nejpodnětější. Jako vysokoškolská učitelka byla inspirativní a vstřícná, také však důsledná a měla na studenty vysoké nároky. Byla také příjemná, duchaplná společnice se srdečným vystupováním a s pochopením pro lidské slabosti.

Světlá Mathauserová zemřela 21. února 2006, několik dní před svými 82. narozeninami. Při posledním rozloučení zněly i melodie rusínské lidové písničky.

Paní profesorko, budete nám hodně chybět.

(ap)

Za J. A. Novotným

Muž výrazné tváře s gloriolou hustých bílých vlasů. Náhodná setkání s člověkem, které mne ovlivnilo na pár let. Já mu vyprávěl o své cestě na Podkarpatskou Rus na kole, on mně o své pouti životem, který byl v mladých letech s touto výspou na východě Československé republiky spojen studiem na gymnáziu v Chustu. Rok po maturitě, v roce 1938, se ještě podíval do míst, která mu přirostla k srdci, aby je pak už nikdy nespátřil. Ale také na ně nikdy nezapomněl. Když jsme se pak vidávali častěji, vždy jsem se musel předem hlásit, a protože těch Svobodů znal víc, do telefonu jsem ke svému jménu přidával „Rusín“. Tu přezdívkou mi pan Novotný dal, když u mne vycítil určitou zafatost ve vztahu k této zemi. Já byl na ten přídomek náležitě hrdý.

Vyprávěl mi o své scenaristické práci s režisérem Krejčíkem na filmu *Týden v tichém domě*, s Karlem Zemanem na *Cestě do pravěku* a také o řadě neuskutečněných projektů v padesátých letech, kdy mu byl pro nekompromisní politické názory přístup na Barrandov zakázán, pak povolen a po roce 1968 opět zakázán. Alespoň že po něm zůstala krásná žeň v řadě námětů pro kouzelné televizní večerníčky Zdeňky Müllera o Krtečkovi. Dokázal být báječně sarkastický k mé knižce, když prohodil: „Rusíne, kdybychom se znali dříve, zajistil bych vám lepšího karikaturistu...“

Tereza Brdečková na ČT2 s ním stačila natočit zajímavý dokument do seriálu *Ještě jsem tady*, měl připraven rozsáhlý článek pro náš časopis a jistě by se svou nevšední kritičností čtenáře zaujal.

Každý v sobě máme nějakou tu nedokončenou symfonii. měl ji Franz Schubert, měl jí i J. A. Novotný.

Už není tedy. Na sklonku loňského roku zemřel. Nad jeho rakví cítoval předseda PEN klubu Jiří Stránský hořká slova rovněž přítomného Jiřího Krejčíka: „Nejkrásnější filmy a scénáře jsou ty, které ještě nebyly natočeny, napsány...“

VLASTIMIL SVOBODA

Vánoce pod Karpaty

Foto Dana Kyndrová

Koleda v Ust' Čorné

Poprvé jsem na Podkarpatskou Rus vyrazila před patnácti lety a od té doby jsem tam byla už tolikrát, že bych to pomalu nespočítala. Fotky se tak časem hromadily, udělala jsem několik výstav a najednou už mám pocit, že bych ty své cesty měla završit vydáním knížky. No a jak jsem ty fotky začala probírat a skládat, zjistila jsem, že mi chybí Vánoce, respektive samotné koledování. Začátkem devadesátých let jsem to sice už jednou fotila ve Skotarském nedaleko Volovce, ale s odstupem času se mi fotky moc nelíbily. A protože tu knížku chci vydat letos, nasedla jsem po Novém roce do autobusu a vyrazila směrem na Chust. Mým konečným cílem ale bylo Tjačevo, kde jsem se měla setkat otcem Petrem Krenickým, který mi přislíbil pomoc s ubytováním.

Jednu noc jsem tedy strávila u něj na faře, ale hned ráno jsme pak vyrazili jeho zelenou škodovkou do Ust' Čorné. Je to muž nesmírně vitální, zapálený pro své poslání a vyznačuje se něj stále skvělá nálada, ačkoliv z jeho vyprávění člověk vidí, jaké obrovské svízele tu musí stále překonávat. Ostatně když jsme tak poskakovali po ne zrovna skvělé silnici a já konstatovala, že by potřeboval spíš terénní auto, pravil, že by hlavně potřeboval ještě pevnější nervy. Celkem už vybudoval za těch třináct let osmadvacet řeckokatolických kostelíků a některé mi vyprávěl, jak bylo obtížné sehnat první „nájemníky“, protože místní lidé to považovali za něco nepatřičného a styděli se. Dnes už pochopili, že to je skvělá věc a zájemců je plno. Umístili mě do farního bytu

naproti, kde bylo zrovna prázdno, protože nový duchovní měl dorazit v polovině ledna. Topila jsem si jako za dob mého dětství u babičky na venkově dřevem, takže v noci, aby mi oheň nevyhasl, jsem si dávala na mobilu po třech hodinách budík a přikládala. Mrzlo totiž jako když praští, ale po celou dobu díky tomu zase svítilo krásně sluníčko a okolní bílé hory zářily jako v zimní pohádce.

Na štědrovečerní večeři jsem byla pozvána do domova důchodců, kde jsem sice také fotila, nicméně mým hlavním cílem bylo koledování. To tradičně začíná v podvečer a spočívá v tom, že skupina koledníků putuje od domu k domu s maketou malého kostelíka, uvnitř kterého je betlém, a předvádí takový malý divadelní výstup, za který dostane pár hřiven. Někdy bývá takových koledujících skupinek ve vesnici několik a může prý dojít i k bitce, protože konkurenci je třeba nemilosrdně zlikvidovat. „Moji“ koledníci byli malý kluci kolem deseti let a nutno říci, že na akci byli řádně připraveni. Kostel nesli dva andělé v bílých hábitech a vysokých papírových čepicích a jejich doprovod tvořili i dva dokonale maskovaní čerti, kteří měli na hlavách chlupaté masky z ovčí kůže. Moje přítomnost či spíše moje focení je evidentně zaskočilo, neboť zpočátku měli dojem, že jim budu kazit „kšeft“ a navíc se asi i trochu styděli.

Nakonec jsme se domluvili, že jim dám deset hřiven (cca 50 korun) a pošlu fotky, ale definitivně jsem si je získala balíčky žvýkaček a tatrunkami. Fakt je, že jsem jim to trochu kazila, ale spíš tím, že obyvatelé navštívených domácností byli mou přítomností pobaveni někdy skoro stejně jako jejich výstupem, nabízeli mi vodku a byli zvědaví, kde jsem se tam vzala. Ačkoliv už mám docela velikou zkušenost s focením v nejrůznějších situacích, musím říci, že fotit koledy je dost těžké. Jednak na ulici je úplná tma, takže bez blesku to absolutně nejde a uvnitř chalup zas bývá tak málo místa, že udělat pořádnou fotku není jen tak. A k tomu si ještě představte, že se vám stále zarosuje objektiv, protože když přijdete z mrazu do vyhřáté místnosti, tak to zkrátka nemůže být jinak. Navíc odmítnout nabízenou vodku taky nejde, takže po několika hodinách koledování se mi i několikrát podařilo sebou na kluzké cestě švihnout a byla jsem ráda, že to odnesla jen sluneční clona a ne moje končetiny.

Štědrovečerní večer v Ust' Čorné zakončila půlnoční mše, která ovšem začala už v jedenaáct hodin. V Zakarpátí totiž platí jako na celé Ukrajině tzv. kyjevský čas, což je o hodinu víc než u nás, ale zcela běžně se zde řídí místním časem, který je totožný se středoevropským. Na slavnostní bohoslužbu přijel z Tjačeva i otec Petr, kostel doslova praskal ve švech, všichni byli svátečně oblečeni a naladěni a já jsem si tak nějak smutně uvědomovala, že ti lidé jsou sice většinou strašně chudí a oproti nám žijí v neuvěřitelně těžkých podmínkách, ale jsou možná vnitřně mnohem bohatší než my, co jsme ve vleku reklam a konzumu, který nás pomalu a jistě dokonale zotročuje.

DANA KYNDROVÁ

Podkarpátí jako v pohádce: prádlo se tu pere v řece a schůzky se domlouvají mobilem

(Dokončení z čísla 4/2005)

Jídlo

Zařízení restaurací je moderní a pěkné, i když to tak zvenčí nevypadá. Ceny jsou ovšem mnohde o hodně nižší. Mají tam jídelny s menu Domácí strav, kde lze dostat i knedlíky, vareniky, pelmeně, boršč, pizzu atd. za ceny od 1,5 do 4 hřiven. Pili jsme i kvas, nápoj z obilí. Zmrzlina je sytá, podobná ruské, a stojí kolem 1 hřivny. Pírozky na stánku jsou moc dobré, lze je dostat zhruba také za hřivnu. Mají různé náplně – masové, kapustové, mrkvové, bramborové a sladké. Místní obchody jsou poměrně dobře zásobeny smíšeným zbožím. Bílý chléb stejně jako kostka másla stojí dvě hřivny, dvoulitrová PET láhev s limonádou asi hřivnu. Místní jedí ve veřejných stravovacích poměrně málo, spíš se stravují doma, kde mají potraviny bez chemických přísad a mléko přímo od krávy – mňam! Zelenina osmažená v domácích vajíčkách je taky mňam! Stejně tak domácí víno, polévka z kyselého mléka a z vařených zelených fazolových lusků. Jedli jsme jako oni. Já díky tomu zhubla o dvě kila – sláva! a po zdravotní stránce mi nic nebylo.

Kultura

V televizi mají 4 i více stanic, některé vysílají i rusky. Cédéčka s lidovými písněmi jsme koupili v prodejní suvenýrů v Užhorodě za 25 hřiven, populární hudbu tam mají i na MP3. Noviny vychází v ruštině, ukrajinštině atd. a stojí většinou kolem hřivny. Pro nás je skoro jednodušší číst ukrajinštinu. Občanskou vybavenost jsme mohli místním závidět: Funguje zde pošta, kulturní dům, školka, která má otevřeno i přes letní prázdniny. Zajímavé je, že diskotéky se zde pořádají v neděli večer. Navštěvují je mladí lidé ve věku patnácti let.

Textil z asijských zemí, u nás prodávány Vietnamci, si Ukrajinci prodávají sami. Pokud jde o design, vypadá oblečení trochu jinak než u nás - je jemnější, ženštestší. U nás se ženy oblékají více sportovně, do triček apod.

Církev

Funguje tu odluka církve od státu a na opravu kostelů i nové stavby se věřící skládají. Zejména mezi mládeží lze však najít dost nevěřících, byť jsou pokřtěni.

Byli jsme i na poutním místě Olchovka nedaleko Iršavy, kde se prý zjevila dvěma dětem Panna Maria. Na místě je pramen a nová kaplička a jezdí sem řada turistů i ze zahraničí. V karpatské oblasti je pramenů víc, např. nedaleko Mukačeva jsou lázně na trávící systém a nervové nemoci.

Památky

Byli jsme na hradě v Mukačevu, jehož zajímavostí je, že sopečný kopec, na kterém hrad stojí, byl prý před stavbou ještě uměle zvýšen. Vstupné: 3 hřivny. Uvnitř jsme našli stálou expozici

(Pokračování na straně 7)

Jak viděl bouřlivý podzim 1944 zmocněnec londýnské exilové vlády na Podkarpatské Rusi

Tento text k nám doputoval až z australského Queenslandu, kde žije jeho autor, náš člen a příznivec pan Stanislav Berton. Podařilo se mu kdysi získat důvěru dr. A. J. PRAŽÁKA, velmi pozoruhodného muže, příslušníka zahraničního odboje, který těsně před koncem druhé světové války navštívil Podkarpatskou Rus jako člen československé delegace a byl očitým svědkem bouřlivých událostí v souvislosti s chystaným odtržením území od ČSR. Z rozsáhlých vzpomínek, které dr. Pražák sepsal, a z vyprávění, které osobně zaznamenal, zpracoval pan Berton krátkou verzi vzpomínek, jejíž podstatnou část otiskujeme.

JUDr. Alois Jaroslav Pražák se narodil 14. února 1898 v Brně, zemřel 5. srpna 1981 v nemocnici v Nambouru. Několikrát jsem ho navštívil v r. 1977, tehdy jsme bydleli nedaleko od sebe v Roseville (New South Wales). Žil ve skromně zařízené svobodárně. Na jedné stěně visel olejový portrét jeho otce, na druhé krasopisně napsaný a ozdobený titul, jímž rakouský císař František Josef I. jmenoval Pražákova otce dědičným baronem. Zpočátku byl hostitel mírně nedůvěřivý. Když jsem mu řekl, že jsem zaznamenal také vyprávění parašutisty ing. Karla Niemczyka, se kterým se dobře znal, i jiných, rozpovídal se. Vybídl jsem ho, aby své vzpomínky zaznamenal. Text (pozn. red.: pan Berton k svému dopisu přiložil i původní text Pražákových vzpomínek) mi předal při poslední návštěvě. Zanedlouho po našich rozhovorech se přestěhoval za dcerou, provdanou za generála letectva Vladimíra Nedvěda, velitele 311. bombardovací peruti RAF ve Velké Británii za II. světové války.

Po nacistické okupaci Československé republiky, 15. 3. 1939, byl A. J. Pražák vyslýchán gestapem hlavně kvůli pomoci židovským emigrantům. Hrozilo mu zatčení, proto odjel mezinárodním rychlíkem do Itálie, odtud přes Švýcarsko do Francie, kde se přihlásil dobrovolně do právě se formující čs. armády.

Po kapitulaci Francie byl evakuován na lodí Mohamed Eli El Kebir do V. Británie. V Cholmondely Parku, kde byli umístěni čs. vojáci, onemocněl a byl dán do penze s příjmem 15 liber měsíčně (Z toho se dalo tehdy dobře vyžít. Já jsem dostával v prvním zaměstnání v Londýně v r. 1948 – 1 a půl libry na týden. SB), v hodnosti nadporučíka v záloze. V r. 1942 pozval prof. Jaroslav Stránský Pražáka, aby se stal jeho spolupracovníkem v zahraničním Ministerstvu spravedlnosti, kde zpočátku řídil administrativu. Na sklonku války v r. 1944 byl Pražák jmenován Edvardem Benešem do vládní delegace pro správu osvobozeného čs. území.

Delegace, jejímž byl členem, odjela nejprve do Moskvy, odtud na podzim 1944 na Podkarpatskou Rus. Jeli přes Kyjev, Lvov a Užhorod do Chustu.

V Chustu byli delegáti přijati sovětskými orgány přátelsky, ale zejména obyvatelstvem, které ochotně poskytloby ubytování. Pražák byl ubytován u paní Čičurové, manželky středoškolského profesora, který byl v té době v maďarské armádě. (V létě r. 1945 přijeli manželé Čičurovi do Pra-

hy. Pražák opatřil manželovi místo na gymnáziu v Liberci.) Zhruba do konce listopadu dostávala čs. delegace od sovětských orgánů veškerou pomoc. Od počátku prosince 1944 však začala na jednu silná agitace místních komunistů pro připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině. Obyvatelstvo prosilo čs. delegáty, aby je neopouštěli, neboť si nepřáli odtržení od ČSR.

První organizovaná demonstrace byla v neděli, zúčastnilo se jí kolem 200 osob. Druhá byla o několik dní později. Demonstrující, asi 500 lidí, vtrhli do přízemní kanceláře československé vládní delegace, která sídlila v budově dřívějšího úřadu Krajského hejtmánství, rozházelí spisy, zničili stroje a nábytek. Do prvního poschodí se nedostali, neboť tam stála sovětská stráž.

Dr. Pražák byl o druhé demonstraci předem informován od důvěrníka. Protože v ten den měl k dispozici auto, americký džíp, odjel s dr. Czesaným do Sevljuše n/Tisou. Dva dny po této návštěvě byli Pražák i Czesaný předvoláni k veliteli města, majorovi NKVD, kde byli vyslýcháni, neboť ruskému veliteli bylo divné, že v den demonstrace byli oba pryč z města. Snažil se zjistit, zda byli o demonstraci předem informováni a varováni. Pražák poukázal na to, že právě v ten den měl k dispozici auto, že to byla jen náhoda.

Tzv. plebiscit byl proveden následovně: Z každé obce do 500 obyvatel byl určen 1 delegát, z obcí 500-5000 obyv. 3 delegáti. Shromáždění delegátů se konalo krátce před Vánoce. Sešli se v Užhorodě, který byl stále pod sovětskou správou. Všem bylo nařízeno hlasovat pro připojení k Ukrajině. Když se jeden odvážil hlasovat proti, byl ostatními napaden. Musel se vymluvit, že návrhu nerozuměl a dodatečně hlasoval pro přijetí rezoluce.

Přístup do Užhorodu byl členům naší vládní delegace zakázán.

Zprávu o vývoji událostí na Podkarpatské Rusi na sklonku 1944 poslal Pražák do Londýna prostřednictvím plk. letectva, který se vrátil z Chustu do Londýna. Byla adresována prof. Jaroslavu Stránskému, který ji dal k dispozici Benešovi. Podle názoru Pražáka si 80% většina obyvatelstva přála zůstat v rámci ČSR. Zpráva byla napsána na stroji hustými řádky, na obou stranách papíru. Letec ji zašil do podšívky. Když se Pražák sešel se Stránským v dubnu 1945 v Košicích, Stránský Pražákovi sdělil, že Beneš byl s obsahem velice spokojený.

Od Vánoce 1944 bylo čs. vládním delegátům zakázáno působit v zájmu ČSR. 30. ledna 1945 byla delegace odvezena z Chustu do Košic. Hned po příjezdu sdělili slovenští političtí činitelé delegátům londýnské vlády, že už mají vlastní státní správu a požádali je, aby do slovenských záležitostí nezasahovali.

Na dotaz, zda se dr. Pražák setkal s generálem NKVD Mechlisem, odpověděl, že Mechlis navštívil čs. delegáty jen jednou.

Přečetl jsem dr. Pražákovi citát z paměti Zdeňka Fierlingera ve službách ČSR, kde píše o „plebiscitu“ v Užhorodě. K tomu poznamenal: „K vyložené zaujatým vývodům Fierlingera od doby,

kdy jsme přijeli do Chustu, se nemohu vyjádřit, protože jsem se o eventuálních tazích v diplomatickém zákulisí nic nedozvěděl. Neměl jsem čas zajímat se o světovou politiku. Že by však byla většina obyvatelstva Podkarpatské Rusi pro připojení k Sovětskému svazu, to rozhodně není pravda. Velká většina lidí, se kterými jsem hovořil v Chustu, byla rozhodně proti odloučení od ČSR a proto se také mnozí vystěhovali. Soudece ze Sevljuše jsem umístil v Mostě, a další osobu v Litoměřicích.“

Ve výše zmíněných pamětech Fierlingera je také údaj o snaze Františka Němce zjistit, kdo poslal z Podkarpatské Rusi radiové depeše do Londýna, proti čemuž měla NKVD silné námitky.

Vysvětlení jsem získal v září 1994 od Jiřího Süssera, kterého jsem navštívil v Londýně. Süsser přivezl do SSSR jednu velkou radiovou stanicí s generátorem, kterou sestavil Šimandl. Měla navázat spojení s vojenskou radiovou ústřednou v Londýně. V Baku byli všichni členové vládní delegace pozváni na recepci. Když se vrátili do hotelu, zjistili, že Šimandlova stanice byla ukradena. Süsser měl našťástí malou stanicí, vyrobenou Poláky, uschovanou v kufru. S tou vysílal do Londýna.

Süsser byl v Chustu svědkem „převlékání“ mobilizovaných podkarpatoruských branců, kteří byli získáni do čs. armády: Jednoho dopoledne byli oblečeni do čs. uniform. Odpoledne přijela NKVD, museli se převléci do uniforem Rudé armády...

Na dotaz, co soudil o Benešovi, se kterým se několikrát za války v Londýně setkal, dr. Pražák odpověděl, že Beneš se vůči svým zaměstnancům choval povýšeně, že nepřipustil debatu. Pražák patřil mezi ty Čechy, kteří chtěli v období kolem Mnichova bojovat za všech okolností. Že šlo o muže politicky nezávislého, naznačují jeho styky s gen. Prchalou a ředitelem Národní banky Malíkem za války v Londýně.

Podle vzpomínek Václava Kopeckého Beneš se v Moskvě v r. 1943 vyjadřoval nepřítelích lichotivě o členech londýnské Státní rady. Klement Gottwald si jeho výroky zapsal do deníčku a po návratu do Prahy v r. 1945 je předčítal k obveselení opilých soudružských kumpánů. To mi písemně potvrdil dr. Jan Stránský, syn Jaroslava. Některé Benešovy výroky zaznamenal v deníku kancléře Jaromíra Smutný (Acta Occupationis).

Dr. Pražák zastupoval jako advokát známé osobnosti, mj. Tomáše Baťu a Jana A. Baťu před poválečným tzv. Národním soudem, ustaveným na základě jednoho z Benešových dekretů. Soud s Baťou považoval Pražák za osobní mstu Beneše, kterého J. A. Baťa po Mnichově nazval do očí zbabělcem. Obsílku k soudu dostal Baťa asi týden před zahájením procesu, což samo o sobě je proti právníkům pravidlům. Pražák v rámci Baťovy obhajoby shromáždil asi 100kg dokumentů, které spálil, než se odstěhoval z Kanady do Austrálie.

Považoval rozsudek za nelegální, za skvrnu na právníkém nebi.

Zaznamenal STANISLAV BERTON

80. výročie založenia cigánskej školy v Užhorode

Užhorod, koniec 20. a začiatok 30. rokov. Významní domáci i zahraniční hostia si podávajú kľučky na dverách nenápadnej budovy na konci Bercsenyiho ulici. Minister obrany František Udržal, americká herečka z New Yorku, spisovateľ a cestovateľ Karel Hansa a mnohí ďalší. Chcú na vlastné oči vidieť jedinú cigánsku školu v strednej Európe a oboznámiť sa s výsledkami tohto na svoju dobu ojedinelého vzdelávacieho experimentu.

Návrh na zriadenie samostatnej školy pre cigánske deti bol prednesený na jednom zo zasadnutí užhorodského mestského zastupiteľstva ešte v roku 1925, u niektorých členov to však vzbudilo pochybnosti. Cigán predsa nepotrebuje písať, čítať ani počítať, vystačí si aj s vlastným spôsobom života, namietali. Myšlienku sa podarilo napokon presadiť, ale stálo to nemálo úsilia. Škola bola otvorená v školskom roku 1926-1927 s vyučovacím jazykom slovenským najprv ako jednotriedka, od roku 1933 s dvomi triedami. Náklady na jej výstavbu predstavovali 65 000 Kč, pri stavebných prácach a výrobe tehál pomáhali aj obyvatelia neďalekej cigánskej osady. Darom 10 000 Kč prispel i prezident Masaryk

Nebolo jednoduché presadiť, aby cigánske deti chodili do školy. Zapísalo sa okolo tridsiatky detí, ale na vyučovanie ich chodilo len pár. Trieda sa pomaly začala naplňovať, keď udrelo chladnejšie počasie – deti začali prichádzať hlavne kvôli teplu a možnosti sa zohriať. Žiaci dostávali jedlo a niekedy i šatstvo. Krušné boli vtedy začiatky i pre učiteľa. Hlavne po vyučovaní, keď prišiel domov a keď sa musel náležite vykúpať. Živé a neposedné deti si osvojovali disciplínu a potrebné hygienické návyky len zvolna.

Všetci učitelia, ktorí na škole v rokoch 1926-1938 pôsobili, či už to boli A. Šesták, M. Cinkovský, L. Hegeduš a ďalší, odvedli v procese vzdelávania detí kus pedagogického umenia. K deťom zo sociálne znevýhodneného a kultúrne odlišného prostredia pristupovali so značnou mierou pochopenia a trpezlivosti. Obľubu žiakov si získali spevácky a divadelný krúžok, založené Michalom Cinkovským, učiteľom so silným sociálnym a umeleckým cítením, ktorý pôsobil na škole v rokoch 1928-1931. Pochopiteľne, záujmu

detí sa tešili i hodiny hudobnej výchovy, na ktorých si malí virtuózi zdokonaľovali hru na husle a ďalšie hudobné nástroje.

Spisovateľ a učiteľ Jindra Zoder (pôsobil na obecnej škole v Dravoch pri Užhorode) popísal návštevu školy v polovici 30. rokov nasledovne:

„Vchází do třídy a mezi tím, co učitel napomíná nezbedného žáka ke slušnému chování, přehlédne třídu. Stejně cikánské deti jako po celých Karpatech. Horečné oči, tváře více hubené než plné, ale tu mají vlasy sčesané, ruce myté a nehty stříhané. Trošku lepší šaty, ale přesťo hodně potrané a bohatě záplatované. Lavice stejné jako v jiných školách, tabule, stupínek, katedra, mapa, vystavené práce rukodělné, skříň preplněná sešity. A vzadu? Dřevěný stojan a na něm asi dvacet houslí, vedle čelo, basa, cimbál! Vida! Věci, které v normální škole nevidíš“.

Popularitu školy nepochybne zvýšilo živé rozhlasové vysielanie z vystúpenia školského speváckeho zboru a cigánskej kapely pod vedením primáša M. Lacka dňa 18. 2. 1933. V étere po prvýkrát zneli tóny ľudových piesní Džavari džava (Podme odtiaľto) Murlas mange (Umerla mi ženka), Když se večer stmívá (v češtine), Pod tým naším okénečkem a Kysuca (v slovenčine). O pár rokov neskôr bolo užhorodské publikum „rozrušené“ ďalšou zvláštnosťou. V divadle sa hralo predstavenie od K. H. Máchu „Cigáni“. Návčik hry a naštudovanie písomného textu prebiehalo pod taktovkou učiteľov. Prirodzene že to bola nadľudská niekoľkomesačná práca, pretože starí Cigáni, ktorí účinkovali na javisku, nevedeli ani čítať ani písať. Učitelia - režiséri boli pri predstavení bledí ako kriedy, samotná divadelná hra sa nakoniec vydarila a u publika stretla s dobrým ohlasom.

Ako už bolo spomenuté vyššie, tretím učiteľom tejto školy bol L. Hegeduš, ktorý sa u cigánskej obce tešil najväčšej úcte. Totiž vo februári 1934 navštívil školu cigánsky kráľ Kwiek, ktorý pozorne sledoval prácu v škole. Bol nadšený veľkými úspechmi v škole a pred celou obcou, pred žiacťom školy a inými zvedavcami povýšil učiteľa Hegeduša na cigánskeho baróna. Od tej chvíle mu nikto v celom Užhorode nemohol skriviť ani vlások na hlave, nad jeho bezpečnosťou bdeli neviditeľní strážcovia.

Na tejto úsmevnej note sa blížíme k záveru článku, ktorý vzdáva hold pedagogickému úsiliu učiteľov - nadšencov a dobre mysleným snahám čs. školskej správy na Podkarpatskej Rusi pri vzdelávaní rómskej menšiny a jej integrácii do väčšinovej spoločnosti. K uvedenému možno dodať, že základné vzdelanie na škole získalo v období rokov 1926-1938 asi päťsto detí. Žiaľ, ďalšie osudy školy, jej žiakov a učiteľov po zmene pomerov v Užhorode v r. 1938 nie sú známe. Ak sa medzi čitateľmi nájdu pamätníci, ktorí si na školu alebo udalosti s ňou spojené uchovali spomienky, prípadne nejaké písomnosti, radi uvítame ich zaslanie do redakcie časopisu Podkarpatská Rus k ucelenejšiemu spracovaniu histórie školy.

VLADIMÍR KUŠTEK

(Dokončení ze strany 5)

o histórii Mukačeva a národopisnou expozíciou, ve druhém patře galerii.

Na hradě v Užhorodě je v pondělí zavřeno ale za hřívnu vás pustí na nádvoří a do areálu. Je tam pěkný výhled na město, také sochy a základy románské kaple. Uvnitř je stálá historická expozice a galerie. Vedle užhorodského hradu je skanzen lidové architektury, kam byly svezeny všechny typy dřevěných chaloupek ze Zakarpatska. Hezke jsou také interiéry kostelů.

Co je pokrok?

Na Podkarpátí můžeme vidět vedle sebe řadu zajímavých protikladů. Třeba – jak perou prádlo v řece a přitom si mobilem sjednávají schůzku na večer. Nebo jak nabírají vodu ze studny rumpálem do rychlovarné konvice.

Viděli jsme, že na rozdíl od nás umějí domorodci své možnosti a dovednosti stoprocentně využít, jsou šikovni a přizpůsobiví. Svědčí o tom i případ našeho hostitele, který, ač vyučený zámečnický, uplatňuje se v jakékoliv profesi a doma se sám naučil na počítači i programovat. A znovu jsem se přesvědčila o tom, že v čisté přírodě, v klidu na vesnici, to lidem lépe myslí a rostou z nich nadaní jedinci a experti. Pokrok není podle mě ve vlastnění více civilizačních věcí, ale v umění žít v souladu s přírodou, bez chemických přípravků a dalších škodlivých látek pro zdraví člověka a přírody.

Podnikání na Zakarpatsku

S čím by se tam podnikatel uplatnil? Lidé potřebují nutně nové autobusy, lepší elektriku, lepší informace a další předměty pro turisty, např. jízdny řády, pohlednice, více informací o možnostech ubytování – turbazy (turistické ubytovny). Dalo by se také organizovat víc zájezdů do Olchovky – místo zjevení Panny Marie. Mohla by se provozovat agroturistika – ozdravné pobyty s výukou pasení krav apod. s ubytováním v soukromí a domáčí stravou. Chybějí tu rovněž turistické značky pro pěší vycházky. Z Podkarpatské Rusi by bylo možno k nám dovážet např. kvas, pirožky, víno, masť Viprosal, CD s lidovou hudbou.

Při jakémkoliv podnikatelském záměru je však třeba dbát, aby se neničila čistá příroda a nenarušoval ten báječný klid.

Co jsme si přivezli?

Moc dobré víno, pěknou ikonu, kterou jsme dostali, noviny, knížky o ukrajinské mytologii, pohlednice, prospekty, hudbu a také 400 fotek. Příště už budeme chytřejší a přivezeme si i kvas. Hlavně však jsme si přivezli dojmy: Lidé jsou tam sympatičtí, trpěliví, skromní, pohostinní. Na všechno jsme dostali ochotně odpověď, ve všem nám vyšli vstříc. Jejich řeč je podobná slovenštině a češtině.

Pro nás je návštěva Podkarpátí velmi užitečná, protože nám nastavuje zrcadlo. Čistý vzduch a voda, klid bez civilizace, zdravá a střídavá výživa, více pohybu a výchova místních ke skromnosti i jejich projevy přátelství - to vše způsobilo, že se teď doma za určité části svého způsobu života trochu stydím.

Doporučuji navštívit Podkarpatskou Rus každému, kdo má civilizační choroby hlavně psychického rázu a psychosomatická onemocnění. Také pro agroturistiku je to ideální místo.

VĚRA DROBEČKOVÁ

Foto archiv

Trieda učiteľa Cinkovského

Edvard Beneš a Podkarpatská Rus

Ve třicátých letech minulého století hodnotil dr. Edvard Beneš význam Podkarpatské Rusi pro Československo takto: Země oplývá velkým přírodním bohatstvím, pestrým lidovým uměním, je romantickým územím, kde nachází četné turistické výpravy uspokojení svých tužeb. Beneš vydal i knížku s názvem *Řeč o problému podkarpatoruském*, ve které uvádí význam regionu pro ČSR.

Po skončení 1. války dospěla mírová konference k názoru, že nelze přijmout řešení podkarpatoruské otázky ani velkoruské ani ukrajinské, ani maďarské, ale že pro vyřešení středoevropských poměrů je nejvhodnější její připojení k ČSR, jehož obyvatelstvo je jazykově blízké a lid Podkarpatska se tak může dostat na vyšší úroveň sociální, kulturní i politickou a nebude utiskován ani odnárodněn.

Mírová konference stanovila pro ČSR tyto podmínky: 1. Podkarpatské území dostane jistý stupeň politické autonomie, která by nepřekážela jednotnosti celého státu, 2. na tomto území budou respektována národnostní, jazyková a náboženská práva menšin bez rozdílu národností a rasy. Mírová konference byla přesvědčena, že když toto území připadne Československu, nebudou zde potíže a boje, které by vznikly všude jinde.

Otázka autonomie byla kritizována doma i v zahraničí. Čs. vládě se vytýkalo, že neplní a plnit nechce závazky dané mírovou konferencí. Pravda ovšem je, že Československo nemohlo udělit území a lidu Podkarpatska autonomii, která by byla již v počátku odsouzena k zániku, neboť hlavní podmínkou tu byla politická a kulturní zralost obyvatel.

Kdo poznal stav podkarpatského lidu po první válce, pochopil, jakou práci musela vláda ČSR vynaložit, aby se poměry stabilizovaly. Republika vynaložila značné finanční prostředky, aby se napravilo, co bylo zanedbáno ve školství, v zemědělství, ve veřejných pracích, v hygieně. To, že autonomie nebyla uskutečněna, může vytýkat jen člověk neznalý poměrů. Nicméně Radě Společnosti národů přišla v roce 1924 maďarská stížnost, že Československo naplní vůči Podkarpatské Rusi své závazky. Na tuto stížnost podal dr. Beneš, tehdy ministr zahraničí ČSR, vysvětlení stavu na Podk. Rusi v roce 1918 a vysvětlil, co již ČSR pro zlepšení situace vykonala. Rada i její sekretariát uznaly postup ČSR za správný a souhlasily, abychom několik let tyto přípravy prováděli. Podobné to bylo i s další stížností na vládu ČSR, kterou podal Radě Společnosti národů v Ženevě americký, maďarsky orientovaný Rusín Michal Juhász. Odpověď československé vlády na tuto stížnost byla Radou Společnosti národů zkoumána zvláštní komisí, ve které zasedali delegáti Anglie, Francie a Mexika. Komise dala ČSR satisfakci za její postup a od té doby každý rok vláda ČSR Ženevu informovala, co v kauze P. R. udělala a co učiní.

V předvečer Mnichova a vzniku druhé světové války

Americký reportér John Patric v předvečer mnichovské zrady napsal do časopisu National Geographic článek *Čechoslováci – yankeeové Evropy*, ve kterém popisuje pro americké čtenáře růz-

Dr. Edvard Beneš

né historické zajímavosti, památky atd., ale také dojmy ze setkání s Karlem Čapkem, profesorem Absolonom a s prezidentem dr. Edvardem Benešem. Ten podle reportéra v něm vzbudil dojem, že je plně přesvědčen o úspěchu demokracie v Československu. Beneš mu mimo jiné řekl: „Měníme se tak rychle, jak to jde. Přesouváme více samostatnosti na samosprávní územní celky. Nedávno jsme decentralizovali školství. Náš Nejvyšší soud je politicky nestranný a pomáhá udržovat demokratické zřízení.“

Na to reportér: „Někteří publicisté se domnívají, že se vaše republika rozpadne – vaše obyvatelstvo je tak rozmanité: Češi, Slováci, Němci, Maďaři, Rusové, Židé, Cikáni a Poláci. mezi Slováky a Čechy je nesmírná rozmanitost...“

Prezident odpověděl: „Před šedesáti lety se Morava odlišovala od Čech stejně jako Slovensko a za dalších šedesát let mezi nimi velký rozdíl nebude, rasově jsou Češi a Slováci stejní. Židé zde mají stejná práva jako v Anglii či ve Spojených státech. Cikáni žijí v každé evropské zemi. Poláci tvoří jen půl procenta naší populace. Rusíni se k nám připojili z vlastní vůle. Assimilace je americký problém, ne náš. Nebudeme se pokoušet udělat z milionů Němců Čechy, nebo z našich Maďarů Slováky. Němci mohou zůstat Němci a Maďaři Maďary s vlastními školami, jazykem a novinami. Budou svobodnými občany se stejnými právy jako všichni ostatní. Rakousko se po staletí pokoušelo Čechy poněmčit, ale neuspělo. Maďarsko se po tisíciletí pokoušelo pomadžarštit Slováky a také nespělo! My se podobné chyby nedopustíme. Naši občané jsou vzdělaní, čtou, co se jim zlíbí a hluboce se zamýšlejí nad politickými otázkami. Nejsou tu pro svoji vládu, jejich vláda je tu pro ně! Zde se žádného demagoga obávat nemusíme, žádný strhující řečník by v politice nespěl, rozhodně ne v Československu!“ Tolik prezident Beneš v předvečer Mnichova.

A po Mnichovu?

Nesporné je, že Beneš se během druhé světové války a bezprostředně po ní zasloužil o obnovu

Československa, i když se jistě najde dost „vykladačů“, kteří si budou na Benešovi přihlívat svou polívčičku. Vraťme se však k tématu našeho článku - Beneš a Podkarpatská Rus: Beneš si koncem roku 1943 uvědomil, že vítězem ve druhé světové válce bude Sovětský svaz, který se stane rozhodujícím činitelem ve východní a střední Evropě a proto začal do Moskvy vysílat signály, které tam byly považovány za závazky. Beneš měl prohlásit: „...že vzhledem k tomu, že východní část Polska připadne k Sovětskému svazu, je přirozené, že i začlenění Podkarpatské Rusi by bylo oprávněné“.

Spolu s Janem Masarykem a Fierlingerem přítel Beneš do Moskvy a jednal s Molotovem a Vyšinským ve věci Podkarpatské Rusi. Na tomto jednání Beneš prohlásil: „Toto území bylo na přání USA a tam žijících krajanů z Karpatské Ukrajiny (nikoliv už tedy Rusínů z Podkarpatské Rusi!) přičleněno k Československu. ČSR to považovala za jakýsi mandát, aniž kdy měla za to, že jde o definitivní řešení. Nyní jsou předpoklady k jejímu definitivnímu vyřešení a sice, jakmile se sejde Národní shromáždění...“

Tato formulace se nelíbila Stalinovi, a proto došlo během dvou dnů k dalšímu jednání, kterého se účastnili Molotov se Zorinem, Beneš s Masarykem a Fierlingerem. Molotov Benešovi připomněl jeho dřívější závazky. Beneš se cítil zaskočen a prohlásil, že považuje postoupení Podkarpatské Rusi za dohodnutou věc, a že na proceduře se lze dohodnout. A dal se Molotovem ujistit, že hranice mezi Slovenskem a tímto územím zůstanou beze změny. Molotov prohlásil, že připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině vyvolá nadšení a tím se podstatně zlepší vzájemný vztah mezi SSSR a ČSR.

Dne 21. 10. 1944 se zmocnenci vlády přesunuli z ohrožené Banské Bystrice do Užhorodu na Podkarpatskou Rus, ale tam již ČSR neměla oprávnění vládnout. Sovětské armádní velitelství nesouhlasilo, aby československá delegace rušila jejich působnost. Sověti tam odváděli obyvatele do Rudé armády jako všude jinde na sovětském území. S československou delegací se nikdo nevybavoval, neměla ani kontakt na Moskvu. (Pozn. red.: viz článek na str. 8.)

Tečku za problematikou Podkarpatské Rusi učinil Stalin prohlášením, že Sovětský svaz ji nehodlá jednostranně řešit před dohodou mezi našimi státy, ale že Sovětská vláda nemůže tamnímu obyvatelstvu zakázat vyjádřit svou národní vůli. Stalin poté Benešovi vzkázal: „Vy sám jste v Moskvě říkal, že jste připraven a odhodlán odezdat Podkarpatskou Ukrajinu Sovětskému Svazu. Při tom, jak si jistě vzpomenete, jsem k tomu tehdy souhlas nedal, ale nyní nastal čas k definitivní dohodě. Nezáleží na tom, stalo-li se tak před skončením války s Německem, anebo po jejím skončení, Sovětská vláda nikterak nehodlá poškodit zájmy Československa nebo její prestiž. Naopak je připravena Československu poskytnout veškerou pomoc při osvobozování jeho území a při obnově...“

K tomu už věru není co říci, bylo by to jen mlácení prázdné slámy.

FRANTIŠEK KOP

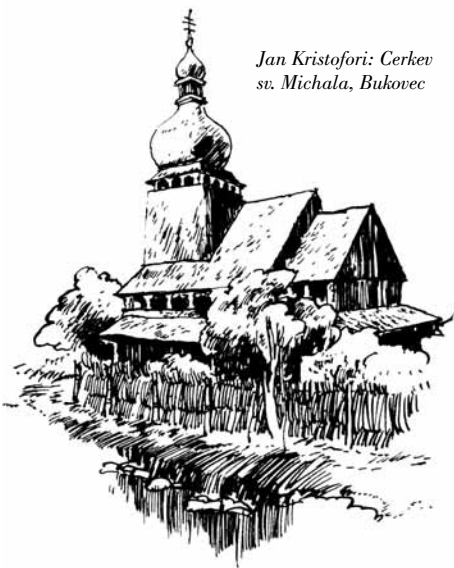
Vzpomínka na Jana Kristoforiho trochu jinak

Česká televize vysílala koncem ledna v pořadu Pošta pro tebe mimo jiné i setkání přítele manželů Kristoforiových s paní Jarmilou Kristoforiovou. Oba vzpomínali na pohnutý život mukačevského rodáka malíře Jana Kristoforiho. Zejména na jeho dlouholeté věznění v komunistických lágrech v Jáchymově a Příbrami za šíření protistátních letáků.

Kromě známých faktů z jeho života prozradila paní Kristoforiová, jak se s manželem neobvykle seznámili: V době jeho pobytu v komunistickém lágru v uranových dolech pracoval s Janem Kristoforim vězeň, která nosil u sebe fotografii své sestry Jarmily. Ukázal ji též Janu Kristoforimu a ta se mu okamžitě zalíbila. Když navštívila bratra ve vězení, Jan se do ní zamiloval. Složitě si pak dopisovali. Paní Jarmila vzpomínala, jak krásné byly jeho dopisy, posílané tajně přes zaměstnance, kteří v dolech pracovali a dopisy přiváželi autobusem.

Při jeho jednodenní propustce z vězení stáli uzavřít sňatek. V dalších letech po propuštění z vězení prožívali šťastné manželství. Svobodu však zažili až v emigraci v Norsku a Švýcarsku, po r. 1989 i v České republice.

Kristofori patřil k nejúspěšnějším výtvarným umělcům u nás i ve světě - byl znám jako ma-

Jan Kristofori: Cerkev sv. Michala, Bukovec

líř, kreslíř a karikaturista, grafik i sochař. Letos v březnu vzpomínáme, že jsme se s ním v r. 2004 navždy rozloučili v jeho 72 letech.

Ještě v lednu 2004 vystavoval některá svá díla na výstavě *Podkarpatská Rus v duši a tvorbě*, kterou pořádala naše Společnost.

MARIA KRÍŽOVÁ

Co se píše, co se vysílá o Podkarpatské Rusi

* V prvních měsících roku se rusínské téma a Podkarpatská Rus objevovaly poměrně často v televizi, rozhlase i tisku. **ČT 2** vysílala dokument Stanislava Muchy *Do Medzilaborců je cesta dlouhá aneb Andy – nejslavnější Rusín světa* (4. 1.), v němž navštívil nejen Medzilaborce na Slovensku, kde je Muzeum patrně opravdu „nejslavnějšího Rusína světa“ Andyho Warhola, ale také obec Miková, kde se narodili jeho rodiče. Autor hovořil s příbuznými A. W., s představiteli muzea (např. s M. Byckem) o expozici i o osobnosti slavného výtvarníka a hledal Warholovy stopy v kulturním životě regionu.

* V týdeníku **Naše rodina** (č. 49/2005) vyšel článek Agáty Pilátové *Podkarpatskou Rus máme stále v duši*, zamýšlející se nad významem rusínského a podkarpatoruského tématu v české kultuře – literatuře, výtvarném umění, ve filmu i fotografii; připomíná, že zejména fotografové a filmoví dokumentaristé se na Podkarpátí v poslední době často vracejí.

* Časopis **Knihy** č. 7. uvádí vydání druhého dílu knihy Michala Kričfaušeho a Karla Richtera *Účtování s časem (Zač jsme bojovali)* a přidává i několik informací o činnostech Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Prosíme čtenáře, aby nám posílali výstřižky z celoplošného i regionálního tisku, týkající se rusínské tematiky a Podkarpatské Rusi, a informovali nás o vysílání rozhlasu a televize. V záplavě periodik nám leccos unikne, takže budeme vděční za upozornění. (ap)

Trocha rusínské poezie

Иван ПЕТРОВИЦЬ
ГОСПОДИ,
ПОМИЛУЙ РУСИНИВ!

Кой лем гія й мийриг в краю пуккарпацькім,
Кой на роті - камінь, а на сирцю - лід,
Господи, помилуй бисиду руснацьку,
Господи, помилуй весьйй руснацький рід!

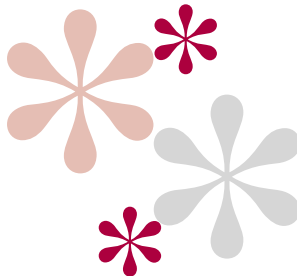
Прояви, Всивышньый, всемогущу силу -
Господи, помилуй! Господи, помилуй!

Ни забештедуси, ни закарандачши
Тої цяткы дурту, вбсьы туй ни вчадів.
Хоть - ниспринчливый! - нарид мій ни плаче,
Господи, помилуй добрых русинів!

Прояви, Всивышньый, всемогущу силу -
Господи, помилуй! Господи, помилуй!

Русин бив, є й буде народом побожnym.
Русин бив, є й буде тым, кым овин є.
У скарбизнім світі у часы трывожні
Лем Всимилостивый жити нам дає!

Прояви, Всивышньый, всемогущу силу -
Господи, помилуй! Господи, помилуй!

ze života Rusínů na Slovensku

* Spolek svatého Jana Křtitele (založený v roce 1862 A. Duchnovičem, zrušený v roce 1876 a znovuobnovený v roce 2003) vydal před rokem svůj první **řeckokatolický rusínský kalendář**. Na začátku tohoto roku vyšel kalendář zbrusu nový – **na rok 2006**. Obsahuje gregoriánský i juliánský kalendář, poutavé články ze života Rusínů a mimo jiné třeba i rusínské recepty. Obsah doplňují básně a fotografie. Zájemci si kalendář mohou objednat na adrese Spolku sv. Jana Křtitele, ul. Kpt. Nálepky 36, Medzilaborce.

* Rusínská obroda v Bardějově organizuje tradičně začátkem ledna **Setkání Rusínů a přátel**. 13. ledna se uskutečnilo setkání letošní. Vedle hodnocení činnosti Rusínské obrody za rok 2005 i za posledních patnáct let (Rusínská obroda slaví letos půlkulaté výročí vzniku!) se jeho účastníci i dobře bavili. Akce se zúčastnilo více než 110 členů RO a jejich sympatizantů, přítomni byli i starostové některých obcí a příslušníci společenských organizací.

* **Chystá se stavba pravoslavného chrámu v Hostovicích** Téměř osmdesát pravoslavných věřících v obci Hostovice (okres Snina) se chystá na stavbu chrámu. Přestože zatím mají jen zlomek financí, které jsou k výstavbě potřeba, vykopat základy kostela chtějí hned, jak roztaje sníh. Už devátým rokem jsou totiž zdejší pravoslavní nuceni modlit se v pronajatých prostorách místní hospody. Ty už nevyhovují kapacitně a kromě toho fakt, že se bohoslužby konají právě v „hospodě“, je pro místní věřící dost nepříjemný. Stavba chrámu by měla přijít na tři milióny slovenských korun.

* V polovině února měl v bratislavském kinu Tatra premiéru nový **dokument režiséra Marka Škopa Jiné světy**. Sleduje globalizační procesy a jejich efekt na individuální příběhy a životy obyvatel Šariše. Snímek představuje šest postav, které reprezentují své komunity: Rusíny, Šarišany, Romy, Židy a mládež. Slovenská televizní premiéra filmu je naplánována na přelom března a dubna. Sám režisér Škop pochází z Prešova.

* **Mladým Rusínům – maturantům!** Od začátku akademického roku 2006/2007 je možné na prešovské univerzitě studovat rusínský jazyk a literaturu v akreditovaných kombinacích s dvanácti studijními programy: biologie, zeměpis, slovenský jazyk a literatura, německý jazyk a literatura, výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova, náboženská výchova – řeckokatolická i pravoslavná, anglický jazyk a literatura, historie, ruský jazyk a literatura. Při podávání přihlášek je možné zvolit si studium rusínského jazyka a literatury v příslušné kombinaci na čtyřech fakultách prešovské univerzity. Konečný termín pro podání přihlášek je 31. březen tohoto roku. Více informací se zájemci dozvědí na internetových stránkách univerzity: www.unipo.sk

(top)

Životní křižovatky Vojty Levina

Poprosili jsme pana Vojtu Levina, jednoho ze zahraničních členů naší Společnosti, žijícího ve Velké Británii, aby napsal vyprávění o svém životě. Do SPPR ho provedl upřímný zájem o tuto zemi i vlastenecké, stále přetrvávající "československé" cítění. Ač klidný tón jeho textu o tom příliš nesevřel, má pan Levin za sebou bouřlivá, dramatická léta, úteky i boje, zápas o život i existenci; nikdy však nezapomněl na rodnou zemi – což lze doložit i na jeho výtečné češtině: v dopise, který nám zaslal, jsme opravili sotva pár čárek...

Narodil jsem se v Krnově 31. března 1921. Můj otec byl také krnovský rodák, maminka pocházela z Vídně, kde se s tátou seznámila za 1. světové války. Dědeček byl z Kolína a byla to jeho zásluha, že táta i já jsme byli v německém Krnově vychováni dvojjazyčně.

Po Mnichově 1938 jsme se usadili v Brně. Táta měl kamaráda z vojny, který žil v Jižní Americe, a ten nás vyzval, abychom se k němu vystěhovali. Bohužel rodiče mysleli, že emigrace je pouze pro mládež a nabídku přijali jen za mne. Začalo shánění dokladů a devíz. 15. března 1939 nás okupovali Němci, ale moje přípravy byly natolik pokročilé, že jsem potřeboval už jen německé razítko a nic nestálo v cestě. Táta odněkud sehnal 10 liber, které jsem schoval ve flašce na aspiriny.

Začátkem dubna 1939 jsem se vydal na cestu. Musím se přiznat, že se mi do té Jižní Ameriky naprosto nechtělo a doufal jsem, že najdu možnost zakotvit v Anglii. To se také uskutečnilo. Našel jsem si místo u Czech Refugee Trust Fund, pomocné organizaci pro uprchlíky z Československa. Když vypukla válka, přihlásil jsem se na čs. vyslanectví do armády. Šel jsem k odvodu v lednu 1940 a na vojnu v srpnu téhož roku. Zrovna začaly nálety na Londýn a bylo docela výhodné se stěhovat do tábora v Cholmondeley Parku daleko od zásahů Luftwaffe. Po roce u pěchoty jsem v praporem rozkazu viděl výzvu, aby se přihlásili držitelé řidičských průkazů. Já sice takové lejtstro neměl, ale řekl jsem, že se mi ztratilo při útěku. Vzali mě ke zkoušce, po níž mi dopravní důstojník řekl, že by mě měl za tu lež vlastně zavřít, ale že prý mám na řízení buňky, a poslal mě do autoškoly. Podařilo se mi stát se nejdříve řidičem nákladáku a pak instruktorem u brigádní autoškoly s hodností

svobodníka. V květnu 1944 byla škola zrušena a byl jsem přeložen jako desátník k 2. tankovému praporu. Brzo na to jsme jeli do Francie a do konce války obléhali Dunkerque

Konec války byl signálem k cestě domů. Byli jsme přeloženi pod americké velení a nastoupili cestu do americké zóny v ČSR. Rozmístili nás v různých vesnicích na Plzeňsku a brzo jsme jeli do Prahy na přehlídku na oslavu vítězství. To byl vrchol naší slávy, pak už přišla jen zklamání. Nejdříve ze všeho to bylo odstoupení Podkarpatské Rusi. Mnoho našich kamarádů, kteří pocházeli odtamtud, se teď ocitli bez vlasti. Denně jsme viděli také přehmaty komunistů, které nikdo nepotrestal. V novinách začaly útoky na „Západáky“.

Rodiče válku nepřežili, takže nic mě doma nedrželo. Rozhodl jsem se pro návrat do Anglie. Trvalo pár měsíců, než jsem tu našel místo. Rozhodl jsem se pro textilní průmysl; sehnal jsem zaměstnání na severu země ve Wiganu. Skoro rok jsem strávil jako učeň v tkalcovně, pak se díky příteli našla lepší možnost - jeho textilní firma hledala prodavače. To místo jsem dostal a pak jsem strávil 17 let v textilním průmyslu. Následkem dovozu z Japonska a Hongkongu však bylo stále méně možností pro prodavače anglického zboží a uvažoval jsem o nové kariéře.

Četl jsem článek o počítačích, který na mne udělal ohromný dojem. Jak se ale mám k nové technice dostat? Našel jsem na inzerát příslušný kurs, a i když byl mnohem dražší, než jsem očekával, přihlásil jsem se. Spolu s manželkou jsme tu částku dali dohromady. Po absolvování jsem dostal diplom a hledal místo. Bylo to dost obtížné, firmy stály o mladší síly a vyžadovaly také zkušenosti, ale nakonec se našla americká firma, která byla ochotna to se mnou zkusit. Několikrát jsem pak ještě měnil místo, pokaždé za lepší, a po čase dostal odvalu se osamostatnit. Získal jsem dobré zákazníky a měl úspěch na celé čáře. Bylo mi skoro sedmdesát, když jsem konečně šel do penze.

Odstěhoval jsem se z Londýna a žiji v překrásné vesnici na východě Anglie. Následkem "sametovky" mám možnost navštěvovat starou vlast a mohu říci, že jsem se svým životem spokojen.

VOJTA LEVIN

Zač jsme bojovali

Právě vyšel druhý díl paměti generála Michala Kričfalušihho v literární úpravě historika Karla Richtera **Účtování s časem**. Kniha má titul **Zač jsme bojovali** – což je také ona trpká otázka, kterou si po válce kladli účastníci zahraničního odboje. Položil si ji i generál Kričfaluši. O zákulisních jednáních, popisovaných v článcích v tomto čísle, se bojovníci dovídali se zpožděním. Přesněji – dotkl se jich až nepříznivý důsledek mocenské politiky SSSR: připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu. Mnozí rusínští bojovníci, kteří se zbraní v ruce bojovali za svobodu Československa, se pak rozhodli zůstat v českých zemích či na Slovensku a do vlasti se už nikdy nevrátili. Michal Kričfaluši ve druhém díle popisuje boje za druhé světové války, jichž se aktivně účastnil, návrat domů i své další osudy v poválečném období. **Knihu je možno koupit za 140 korun** na základě písemné objednávky na naší kontaktní adrese, nebo na adr. Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4 (J. V. Havel@seznam.cz), také na dubnové valné hromadě či na besedě, kterou o událostech, které popisuje, pořádá naše Společnost dne 15. června 2006 v kinosále MAT v Praze na Karlově nám. 19.

(red)

*** z naší pošty * z naší pošty * z naší pošty * z naší pošty * z naší pošty**

Nejen lůžkové vozy

Děkuji za další číslo časopisu Podkarpatská Rus, které jsem (jako vždy) ihned přečetl. Tentokrát mě mj. zaujala reportáž „Podkarpátí jako v pohádce“ autorky V. Drobečkové. Autorka sama přiznává, že na PR byla poprvé, bohužel je to patrné i z některých nepřesných postřehů, které by pro neznalé čtenáře mohly být zavádějící. Jako železničář bych rád uvedl na pravou míru zejména tvrzení, že „ve vlaku jsou jen lůžkové vozy“. Rychlík Dukla, který má zřejmě autorka na mysli, veze rovněž normální vůz 2. třídy v relaci Košice – Čop. V Čopu je třeba

přestoupit, neboť na široký rozchod, používaný na území bývalého SSSR, jsou přeřazovány pouze lůžkové vozy. Obdobně lze vozem s místy k sezení dojet večer z Čopu do Košic, kde je návaznost na noční vlaky do Čech.

Karel Beneš, Praha

O volbách: pořád je to stejné...

Jsem rodák z Rachova, který považuji za střed Evropy. Vzhledem k tomu, že jsou letos opět volby, rád bych vzpomněl na volby před 75 lety, které jsem zažil v mém rodném městě. V předvolební kampani tehdy vystoupil staros-

ta a kandidát na tutéž funkci Tomašuk. Nezapomenu, jak zakončil svůj projev: „Lidé, hlasujte pro mne, protože já jsem tak moudrý, až se tomu sám divím,“ řekl tehdy. Často si jeho výrok připomínám, když slyším naše současné politiky. Nic nového pod sluncem, vždyť i v Pompejích odkryli nápisy na zdi, s nimiž se setkáváme na předvolebních plakátech...

P.S.: Na rachovské měšťance mě učila mimo jiné paní učitelka Hrubá, později provdaná Šedinová. Po válce jsme pak spolu učili na téže škole v Českém Krumlově.

Jaroslav Hankovec, Tišnov

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духович

✱ **Всіх благ, много здоровья, счастья, успехов на каждом кроци**
в новом році 2006 жычть ваш Р О Д Н Ы Й К Р А Й! ✱

Умер Ёго Блаженность НИКОЛАЙ

Силу му додає Бог і свій народ

(Ку 50-ці о. Ф. КРАЙНЯКА)

30. януара 2006 року у віці 78 років умер найвысший представитель православной церкви, архієпископ прашівський, метрополіта в чеських країнах і на Словенську, Ёго Блаженность НИКОЛАЙ (світське мена Кошвар).

Народив ся 19. децембра 1927 року в Ганиговцах в окресі Сабинів. Штудовав на Руськім гімназію в Гуменім, по скінчіню котрого продовжував на Православній семінарії в Празі. Скінчив Московску духовну академію, де у 1959 році обгаїв кандидатську роботу. О. Николай робив на фарах в Микулашовой, Гераттові, був шпірітуалом Православной богословской факулты в Пряшові, справцем Пряшівской православной епархії. В 1965 році в каплиці Православной богословской факулты в Пряшові був метрополітом праським і цілого Чеськословенска о. Доротеєм постригнутый за монаха з меном Николай. В тім році був зволений за прашівского єпископа. По смерти Ёго Блаженности Доротея ся став метрополітним справцем Православной церкви в чеських краях і на Словенську. В 1987 році ся рішнєм Посвятной синоды православной церкви в Чеськословенську стає архієпископом, в чіні якого шыроко репрезентує православну церковь на розлічных офіціальных іднаниях в з православными церквями, але і англиканьсков і римокатолицьков. По розділію Чеськословенска ся стає архієпископом прашівським і Словенска.

Час по 1989 році був позначений одовзданєм церковного мастку, храмів, фарьських будов грекокатолицькій церкви і будованєм новых церковных обектів, де владыка Николай мав свою заслугу і досяговав успі-

хы. Понад 80 новых обектів православной церкви на Словенську є того доказом.

14. апріля 2000 року на 10. сеймі православной церкви був владыка Николай зволений за метрополіту Православной церкви в чеських країнах і на Словенську. 4. юна 2000 року в Катедралнім храмі св. Александра Невского в Пряшові був інтронізований. За свою заслужну архіпастьерську роботу був владыка Николай нагороджений рядом церковных нагород од руськой, грузиньской і грецькой православной церкви. Православна богословецька факулта в Пряшові му приділила титул ТгДр. Honoris causa.

Як найвысший представитель православной церкви в чеських країнах і на Словенську ся снажив о грамоничне і братське нажываня автокефальных церквей, што поважовав за першоряду роль сучасного православия у світі. До послідніх днів свого жывота зістав скромным, обычайным чоловіком, який все нашов слово про своїх вірників, глубоко ся записав до їх сердець, як і своє архієрейське діятельство — до історії православной церкви в чеських країнах і на Словенську.

Вічная ему память!

Прот. проф. ТгДр. Мілан ГЕРКА, к. н., таємник Посвятной синоды

Розлучка з усобным ся одбыла за шырокой участи вірників, представителів православных і інших церквей з дому і споза граніці, президента Словенской републіки Івана Гашпаровича і председа влады Микулаша Дзурінды 4. фебруара 2006 року в Катедралнім храмі св. князя Александра Невского в Пряшові. Владыка Николай був похований в крипті храму.

4. януара того року дожив ся полудня своего віку грекокатолицький священник о. Франтішек Крайняк, який є справцем фарности в Меджілабірцях уж од 1985 року. Народив ся о. Франтішек в 1956 році в Соліварі при Пряшові. Теологічны штудії скінчив на Рімокатолицькій Кіріломефодьской факулті в Братіславі. Быв высвяченый за священника в 1981 році в Пряшівській катедралі св. Іоанна Хрестителя крижавецьким єпископом Йоакимом Сегедієм зо Загреба.

Окром своєї душпастьерської роботи, о. Франтішек стоїть на платформі русиньского возродного руху на Словенську. Быв єден із закладателів Русиньской оброды в 1990 році. Перетовмачив до русиньского языка Євангеліє і Апостолы на неділю і свята цілого року (1999), є автором Малого грекокатолицького катехізму про русиньскы діти (1992), у своій пасторачній роботі просаджує хоснованя русиньского языка в літургічных обрядах, ведно з іншыми священниками обновив діятельство Общества св. Іоанна Хрестителя, яке выдає часопис Артос. З єго рук вышов і переклад Євангелія од св. Іоанна (2003).

Знама є сполупраца о. Франтішека з молодежов. Систематично організує літні скавцькы таборы в Калинові при Меджілабірцях. Дякуючі і єго впливу, 10 хлопців з Лабірціны ся стали грекокатолицькыма священниками.

І кідь в недавній минулости переконав тяжку операцію, силу му додає Бог, єго родина, дві шыковны дівочки, як і вірніци, меджі якими є дуже облюблений, а так істо пересвідчїня, же єго работа на полі русиньскім, на благо русиньского народу, не є марна. (ММ)

„Лемкы в борбі за свою і не свою свободу“

Таку назву несе книжка, яку в Літніці-Зіндрановій в Польску у 2005 р. выдали Адам БАРНА і Федор ГОЧ. У ветупнім слові авторы пишуть: „Почас довгих років в сердцах людьскых переселенців на выход і тых, котры по двох роках насильно были выселены на запад, кружыли і товкли ся мыслі, ці дочекаме ся даколи тых часів, кідь мож буде спокійно і слободно выповісти, записати і выдати хоць часть лемківской історії?“

У высшеспоминаній книжці ся дізнаеме о тім, же найважніше місце ту занимає період жывота лемківскых (русиньскых -- позн. ред.) добровольників — участників Советской армиды в 1944 — 1945 роках, в якій брало участь много молодых хлопців з Лемковины. Тот кусок історії, як і обще історія Лемків (Русинів

— позн. ред.) в Польску застелена многыма неясностями, і не шытко было доднесь высвітлене, наперек снагам історіків. Не чудо, бо аж в 90-ых роках минулого сторічя настали часы, кідь мож было говорити наголос о правді.

Теперь по высше шістдесятых роках Лемкы, главно молоде покоління домагают ся правды о тім, як їх отцёве боёвали за свою і не свою слободу. Як ся пише в книжці, тот фалаток історії треба описати, жебы молоде покоління знало, як їх предкы прагли за слободов і вольностёв, якой не было на Лемковині од найдавншых часів.

Чітатель в обемній книжці на 300 сторонках, яка є забезпечена добовыма фотографіями, ся дізнаєть о таких темах, як: скороченый перегляд осободжующих рухів, перед і в часі

І світовой войны, друга світова война, слобода — початок і koniec трагедій, Дуклянський перевал, спомины участників фронтів, участь Лемків в Советській армиді і їх наслідкы і іншы.

Книжка Адама Барны і Федора Гоца поповнить знаня чітателя о участі Лемків в історичных подіях другой світовой войны, о тім, ці їх участь їм самым принесла або не принесла слободу. В переважній мірі то были „добровольници“, котры были насильно одобраны од родины і посланы на фронт. Така доля постигла ай Русинів в інших державах, наприклад в Чеськословенську і інде. Із того погляду має споминана книжка шырший меджінародный контекст. (ММ)

* **Výstava tvorby malířky Věry Vacoové** se konala v únoru pod názvem Tvorba srdcem v prostorách Státního ústavu pro jadernou bezpečnost v Praze na Senovážném náměstí. Vzbudila mimořádný zájem a měla úspěch; vernisáže 1. února se účastnilo velké množství návštěvníků, i v dalších dnech přišlo hodně lidí.

* **Publikaci ze starých pohlednic Podkarpatské Rusi** by rádo vydalo vydavatelství Sky. V této souvislosti nás požádal p. ing. Beneš o pomoc při získávání kontaktů na sběratele pohlednic Podkarpatské Rusi z řad našich členů. Prosíme majitelé sbírek pohlednic s tematikou Podkarpatské Rusi (z jakkoliv staré minulosti), aby se ozvali na jeho mailovou adresu (benesk@gr.cd.cz).

* **Pro uznání Rusínů za svébytný národ** se vyslovilo 37% dotázaných obyvatel Podkarpat-

ské Rusi (Zakarpatské Ukrajiny). Výzkum veřejného mínění uskutečnilo tamní Centrum sociologického a marketingového výzkumu SOCIUM v únoru letošního roku na reprezentativním vzorku 1500 respondentů.

Podle výsledků téhož šetření 41% dotázaných sdělilo, že jsou obeznámeni s obsahem diskuse v regionu i na Ukrajině o myšlence vytvoření autonomie pro Rusíny v rámci Ukrajiny. 27% respondentů se vyslovilo pro autonomii svého regionu; proti autonomii bylo 36% (37% nedokázalo nebo nechtělo odpovědět). (ap)

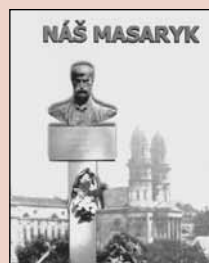
NABÍDKA PUBLIKACÍ

Náš kalendář s příspěvkem o historii Podkarpatské Rusi i současnosti Zakarpatské oblasti Ukrajiny byla letos vydána v součinnosti Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě a cestovní kanceláře Subcarpatia – Brno. Cena: 50 Kč.

S finanční podporou Ministerstva zahraničních věcí ČR a organizační podporou CK Subcarpatia-Brno, Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě a užhorodské společnosti české kultury J. A. Komenského byla v Užhorodě koncem roku 2005 vydána učebnice autorů Julia a Iriny Gojdašových (z užhorodské národní univerzi-

ty) **Česka mova dlja Ukrainciv** (Čeština pro Ukrajince). V době sblížování států a národností v rámci sjednocující se Evropy je tato publikace určena nejen mladým lidem na Ukrajině, kteří chtějí hovořit česky, ale rovněž i dalším ukrajinským občanům směřujícím do České republiky za prací nebo i pro jejich budoucí trvalý život. Cena bude upřesněna.

Počátkem roku vydaly krajanské spolky v Užhorodě spolu se Zakarpatským spolkem pro ochranu památek publikaci **Náš Masaryk** – sborník přednášek o činnosti TGM na

vytváření československého státu. Cena: 35 Kč.

Zájemcům budou publikace nabídnuty na valné hromadě Společnosti, na členských besedách nebo si o ně mohou napsat na adresu: CK Subcarpatia – Brno, Ing. Libor Chytilík – 615 00 Brno 15, Škrochova 35. *

Volby na Ukrajině: naděje pro Rusíny

Co očekávají Rusíni Podkarpatské Rusi (Zakarpatské oblasti Ukrajiny) od parlamentních voleb (do Nejvyšší rady Ukrajiny)? Předseda Asociace rusínských organizací – Sněmu Podkarpatských Rusínů – a poslanec Zakarpatské oblasti Ukrajiny, pravoslavný kněz Dimitrij Sidor o tom hovořil s užhorodskými médii. Z interview vyjímáme několik pasáží.

Vidí Rusíni naději v nadecházejících volbách? Co očekávají?

Nyní po prvé se objevila naděje, že rusínská otázka se bude řešit na celoukrajinské úrovni. Blok Natálie Vytrenkové „Národní opozice“ si dal do svého volebního programu bod o uznání Rusínů jako národnosti a podporuje naše požadavky o samosprávné autonomii v rámci Ukrajiny ve shodě se zákonem „O místní samosprávě“ a s výsledky referenda v Zakarpatské oblasti z r. 1991. Také několik dalších politických stran nám ústní formou slíbilo podporu.

Před každými volbami na Ukrajině slibují různí politici Rusínům jejich uznání, ale když se dostanou k moci, rychle na to zapomenou. Nemáte strach, že vás zase zklamou?

To je pravda. Kravčuk i Kučma před volbami slibovali Rusínům uznaní jejich práva, ale slib nesplnili. Juščenko prohlásil, že „všechny děti mají právo mluvit jazykem svých otců“ a v USA slíbil tam žijícím Rusínům, že uzná práva jejich za-

Řidič z Ust Čorné

karpatských bratrů. Zatím ani on svůj slib nesplnil, ale ještě mu nějaký čas zbývá. Řešení našeho problému přes všechna hlasitá prohlášení vždy ztroskotává na stejném problému: Ukrajina není demokratický stát.

Někteří ukrajínští politologové v poslední době uvažují o federalizaci Ukrajiny. Jak se na tento problém díváte na Zakarpatí?

K separatismu se stavíme negativně, nikomu – ani Rusku, ani Evropě není třeba rozpadu Ukrajiny. Na Zakarpatí není separatismus. Zvažujeme jinou variantu. K federalizaci Ukrajiny jsme připraveni už dávno. Na Zakarpatí existovaly podmínky k autonomii a samosprávě mnohem dřív, než v jakémkoliv jiném regionu Ukrajiny. Zbý-

vá jedno – projevit vůli celého národa Zakarpatí. To znamená, že je nutno uskutečnit referendum o autonomii Zakarpatské oblasti, aby nás nikdo a nikdy nemohl obviňovat ze separatismu.

Když v roce 1991 vznikl ukrajinský stát, Rusíni upřímně uvěřili, že nový stát bude demokratický. Rusíni dost dlouho trpěli a trápili se. V průběhu posledních 15 let jsme spolu s Ukrajinci budovali novou společnost. My jsme na Zakarpatí státotvorný národ, ale bída je v tom, že většina ukrajinských lidí nedozrála do mentální úrovně Zakarpatců. Neporozuměli, že není možné pohřbit celý národ a přepsat jeho historii.

Autonomii na Zakarpatí potřebujeme nejen politicky, ale i ekonomicky. Pro nás je bližší a výhodnější obchodovat s Evropou, než se Lvovem, který je od nás oddělen 200 km masívkem karpatských hor. Přitom se hlásíme k dobrým sousedským vztahům a těsným svazkům s Ruskou federací. Rusíni se nesmějí rozhodovat mezi východním a západním vektorem rozvoje svých vztahů. Jsme povinni rozvíjet své vztahy v obou dvou směrech.

Autonomie na Zakarpatí, to je také cesta k probuzení a růstu národního povědomí Rusínů, k výchově a přípravě vlastních národních kádrů. Zkušenosti ze zdejší samosprávy mohou později posloužit jako základna pro vyšší formy územního uspořádání

(Zpracováno podle <http://www.regnum.ru/news>)